

УДК 159.9.016+123.1

Матласевич О.В.,*кандидат психологічних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія», м.Острог, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У статті проаналізовано основні підходи до розуміння сутності феномену особистісної свободи та на цій основі обґрунтовано її концепцію в контексті християнської психології. Автор показує, що у контексті християнської психології особистісна свобода розуміється як духовно-моральний стан людини, невід'ємний від любові та відповідальності; це здатність до духовного та морального вдосконалення; духовний розвиток особистості і є розвиток її свободи. Необхідною умовою розвитку особистісної свободи є усвідомленість людиною, що вона – образ Божий.

Ключові слова: особистість, особистісна свобода, вибір, відповідальність, духовний розвиток, християнська психологія.

Матласевич О.В. Концепция личностной свободы в контексте христианской психологии

В статье проанализированы основные подходы к пониманию сущности феномена личностной свободы и на этой основе обоснована ее концепция в контексте христианской психологии. Автор показывает, что в контексте христианской психологии личностная свобода понимается как духовно-нравственное состояние человека, неотделимое от любви и ответственности; это способность к духовному и нравственному совершенствованию; духовное развитие личности и есть развитие ее свободы. Необходимым условием развития личностной свободы является осознанность человеком, что он есть образ Божий.

Ключевые слова: личность, личностная свобода, выбор, ответственность, духовное развитие, христианская психология.

Matlasevych O.V. The concept of personal freedom in the context of Christian Psychology

The main approaches to understanding the essence of the phenomenon of personal freedom have been analyzed in the article.

The author has shown that personal freedom in the context of Christian psychology is understood as spiritual and moral condition of the person which is integral with love and responsibility; ability to spiritual and moral perfection; spiritual development of the personality and their freedom. The necessary condition for the development of personal freedom is the person awareness that they are the image of God.

Key words: *personality, personal freedom, choice, responsibility, spiritual development, Christian psychology.*

Свобода є однією з «вічних» проблем людського життя, свобода особистості – основою цивілізованого, демократичного суспільства. Важливими і цінними якостями самої особистості є здатність залишатися собою і зберігати свій внутрішній світ в умовах різних зовнішніх впливів, вміння конструктивно протистояти руйнівним діям ззовні.

Сьогодні змінюються акценти у тлумаченні особистості, як продукту формуючого впливу зовнішніх чинників до її розуміння як такої, що здатна до саморозвитку, самовизначення й самотворчості (К. Абульханова, Л. Анциферова, Г. Балл, Д. Леонт'єв, С. Максименко, В. Петровський, С. Рубінштейн, В. Татенко, В. Чудновський). У зв'язку з цим у категоріальній системі психології відбувається певна перебудова: тепер провідне місце в ній посідають поняття, що вказують на суб'єкту природу психічного життя людини, в полі зору психології з'являється поняття свободи.

Разом із тим, нагальною стає необхідність перегляду горизонтальної гуманістичної антропології, яка приземлює поняття особистості, та звернення до такого погляду на людину, який ставить індивідуальне людське життя у виключне (вільне) положення по відношенню не тільки до природи, але й до суспільства. Таке розуміння людини дає християнська психологія, розвиток якої стає дедалі помітнішим. Адже поняття свободи не виводиться із життєвого досвіду людини, тому що у природі, по суті, немає свободи. В ній панує абсолютний детермінізм, абсолютний закон причинності. І якщо людина є лише частиною цієї природи, то вона не може претендувати ні на яку свободу, оскільки у такому випадку вона також підкорена тому ж закону детермінізму.

Поняття свободи полісемантичне і багатозначне. Розмаїтість розуміння людської свободи іманентне самій свободі. Це, з одного боку, свідчить про суперечливу природу цього феномену, а

з іншого – про складність його розуміння. До того ж, сьогодні її зміст збагатився інноваційними смислами і значеннями: зростання ступеню свободи і її значення для самореалізації особистості, збільшення об'єктів вибору ідеалів і цінностей свободи, посилення відповідальності за свій вибір та форми його здійснення тощо. Свобода віднині інтерпретується не тільки як можливість невимушеного ставлення до світу, але й як безумовне право індивіда на вільний вибір світоглядних орієнтирів та способу життя.

«Вироблення нових смислів» змісту категорії свободи перефокусовує теоретичну увагу на виявлення нових суперечностей свободи, на проблему свободи у сфері особистих, сімейно-побутових відносин, особистісної (психологічної) свободи, навіть свободи у наукових пошуках. Так, наприклад, Е. Агацці, торкаючись поняття наукової свободи, звертає увагу на суперечність між вимогами свободи науки як універсальної вимоги свободи думки та необхідністю певних обмежень наукової свободи: «Коли свобода може бути використана не на благо людей, вона повинна певним чином обмежуватися».

Свобода була предметом вивчення багатьох наук. З позиції філософії свободу аналізують у контексті «свободи волі» і «свободи вибору». У рамках гносеології свобода пов'язана з можливостями і межами пізнання людиною світу, усвідомлення нею власної діяльності. В етиці свободу розглядають у співвідношенні з мораллю і моральністю; тут постає проблема зв'язку свободи однієї людини з волею іншої, з можливістю встановлювати свою владу над нею. В соціологічному розгляді свобода пов'язана з можливістю зміни людиною свого місця в системі соціальних відносин [17, с.19].

У сучасній вітчизняній психології проблема свободи пов'язується із саморозвитком, самотворчістю, суб'єктивним способом буття (Г. Костюк, С. Рубінштейн, С. Максименко, В. Татенко, К. Абульханова, Д. Леонтьєв та ін.). Грунтовне дослідження феномену особистісної свободи на сучасному етапі здійснено вітчизняною дослідницею В.А. Чернобровкіною, яка визначала її як смислове переживання особистістю своїх відношень зі світом, іншими людьми і собою [17, с. 9]; актуалізуються міркування про свободу як про духовну якість людини, прояв її родової сутності [10].

Така багатозначність сутності свободи особистості вимагає певного узгодження уявлень про неї. Тому метою цієї статті є проаналізувати сутність феномену особистісної свободи в контексті

християнської психології; дослідити співвідношення смислів особистісної свободи в різних напрямках та підходах.

Важливим етапом будь-якого дослідження є чітке окреслення смислових характеристик психологічного конструкту. Тому, враховуючи довгу історію розвитку категорії свободи, важливо проаналізувати основні підходи до її розуміння.

Початково проблема свободи поставала в філософії і теології і пов'язувалася із проблемами волі («свобода волі») та вибору («свобода вибору»). «Свобода завжди є свобода вибору індивідуальної позиції при зіткненні із власною долею» (В.Г.Табачковський). Саме здатність людини здійснювати свідомий вибір власної життєдіяльності з поміж багатьох можливостей складає сенс самої свободи. Справедливість цього висновку засвідчують як класичні філософські концепції свободи, так і новітні психологічні дослідження. Так, наприклад, в роздумах Сократа категорія рабства розглядається як підкорення нижчим чуттєвим прагненням. Під свободою ж він розумів свідоме підкорення розуму, називаючи цей стан розумною свободою [9]. Людина не чинить погано з доброї волі – лише незнання, неуміння штовхає її на неправильні вчинки. Відповідно, відсутність певних знань робить людину невірною.

За Ж.-П. Сартром, свобода існує у виборі і зникає, коли він реалізований. Людина неминуче вибирає, навіть, якщо не хоче вибирати (Ж.-П. Сартр, Е. Фромм).

У філософії М. Бердяєва свобода є вихідною і визначальною частиною людського існування; це основа світу, що породжує і людину, і Бога. «Свободу не можна ні з чого вивести, в ній можна лише початково перебувати» [3]. М. Бердяєв вважає, що Бог присутній лише у свободі і діє через свободу, при цьому в особистості є свобода і по відношенню до Бога. При цьому трагізм полягає в тому, що свобода є і сутністю, і обов'язком людини, оскільки людина постійно стоїть перед вибором.

Особливо серйозно питання про свободу людини зазвучало у християнських філософів і богословів у зв'язку з проблемою гріха, який розумівся як «добровільне і свідоме порушення заповідей». Так, Августин Аврелій підкреслює, що у людини до гріхопадіння був вільний вибір між добром і злом, але через волю зла вона втратила цю можливість добра. Добро стає можливим для людини лише під впливом Божої благодаті [1]. Фома Аквінський говорив, що «при кожному нашому кроці, в кожному мить нашого життя

мова йде про те, щоб у нас перемогло вільне рішення нашої волі, щоб ми не піддалися сліпим потягам наших пристрастей» [14]. На думку сучасної російської дослідниці С.А. Черняєвої, це є фундаментальним положенням, оскільки утвердження в людині свободи волі підкреслює її відмінність від тварин, відкриває для людини сферу свободи [18].

С. Франк також зазначав, що такі явища, як «доброчесність» і «гріх» можливі тільки завдяки свободи в тих, хто їх здійснює. «Грішити, – писав С. Франк – здатна тільки істота, обдарована свободою, – яка в певному загальному сенсі здатна й утримуватися від гріха; це співвідношення входить у саме поняття гріха» [15]. Свобода, як зазначає Г.О. Балл, не виключає, а припускає оволодіння моральними нормами [2].

Слід зазначити, що у сучасній психології свободу і вибір розглядають як взаємопов'язані, однак не тотожні поняття: свобода є ширшою за вибір, вона проявляється в можливості не лише вибирати, але й виходити за межі наявних альтернатив [2]; сам вибір не завжди може бути вільним [4].

Часто свободу пов'язують із відповідальністю: оскільки людина має свободу вибирати, то і відповідальна за власне існування. У цьому контексті свобода часто виглядає як тягар, здатна породжувати тривогу, порожнечу й прагнення до втечі (А.Камю, Е. Фромм, Ж.-П. Сартр). Свобода не є здійсненням усього, що бажає людина, – вона не тотожна всемогутності й сваволі (В. Франкл).

Як у філософії, так і в психології, можна знайти ідеї, в яких свобода пов'язується з духом, духовністю (І.Льїн, Г. Гегель, В. Франкл, Д. Леонт'єв). Так, В. Франкл розглядає свободу як атрибут духовного існування. Свободу, відповідальність і духовність він вважає трьома екзистенціалами людського існування. Д. Леонт'єв, у свою чергу, пише про те, що духовність є особливим способом існування зрілої людини, орієнтованої на широкий спектр загальнолюдських і культурних цінностей, в альтернативному просторі яких вона здатна здійснювати вільний особистісний вибір, що приводить до збагачення особистості. Духовність, таким чином, – це можливість і реальність вільного ціннісного самовизначення; бездуховність рівнозначна однозначності й зумовленості [5, с. 377].

Сучасний вітчизняний філософ Б. Рохман, обґрунтовуючи онтологічну модель свободи, виділив три її рівні-компоненти: трансцендентну свободу, особистісну свободу та ситуаційну свободу.

Особистісна свобода в його моделі є мірою реалізації індивідом трансцендентної свободи. Вона складає духовну, світоглядну, етичну основу особистості. Це не потенційний, а втілений в реальність вибір свого шляху, визначення моральних норм, створення себе як особистості. На його думку, досягнення будь-якого рівня особистісної свободи відбувається через діяльність. Несучи в собі трансцендентну свободу як творче, богоподібне начало, людина прагне реалізувати це в своїй практиці, привести зовнішній світ у відповідність з тим, який вона створила всередині. В поняття ситуаційної свободи Б. Рохман вкладає найпопулярніше, загальноприйняте значення. Це свобода самовираження, реалізація устремлень, досягнення поставленої мети, одним словом, свобода дії або «фізична свобода» людини, за визначенням А. Шопенгауера. Ця свобода включає, наприклад, всі види соціальних і політичних свобод, але не обмежується ними, вона є набагато ширшою, оскільки межі ситуаційної свободи суб'єкта можуть бути визначені не тільки суспільством, режимом тощо, але і природою: людина, наприклад, не може багато чого з того, що можуть тварини; у різних людей різні генетичні дані, що обмежують або розширюють їх фізичні можливості [12].

У ході дослідження феномена свободи на основі запропонованої моделі, автор дійшов висновку, що основою свободи є духовність; обґрунтував тісний взаємозв'язок свободи і моралі. З одного боку, свобода є основою моралі, причиною її виникнення. З іншою – сама свобода, її розвиток і зростання /або руйнування/ залежать від моралі. Рівень свободи як особи, так і суспільства напряму залежить не лише від рівня моралі, а й від автентичності цієї моралі, тобто укоріненості її у випробуваних історією і часом глибинах Духу [12].

Отже, узагальнений аналіз основних філософських ідей, пов'язаних із проблемою свободи, дає підстави для виділення таких основних її аспектів:

– онтологічна свобода – відкритість людини до можливих форм буття. Людина повинна сама вирішувати, як їй вчинити, оцінюючи ситуацію і вибираючи одну із можливостей, діючи свідомо, цілеспрямовано, на основі розуму і волі;

– психологічна свобода, яка розглядається як свобода від примусу (негативна свобода), з одного боку, і власне вільна воля – свобода і здатність хотіти і приймати рішення (позитивна сво-

бода). Цей вид свободи – невід’ємна здатність людини і основа людської гідності;

– моральна свобода – здатність контролювати свої схильності, бажання, досягаючи свободи по відношенню до своїх потреб. Моральна свобода дозволяє людині реалізувати свої моральні цінності, забезпечуючи природну перевагу моральним вчинкам і мотивам.

У психології проблема свободи найактивніше розвивалася в таких напрямках, як гуманістична та екзистенційна психологія. Так, такі її представники, як А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм, І. Ялом пов’язували свободу з позитивним образом людини і розглядали її як важливу умову повноцінного функціонування особистості, складову її психічного здоров’я.

«Свобода – відчуження індивіда» – тема, що становить теоретичне ядро екзистенціалізму, який посідав і посідає помітне місце у сучасній психологічній науці. Екзистенціалісти поставили питання про ілюзорну та істинну свободу – «у людей є ілюзія, що вони вільні. Вся проблема в тому, наскільки ця ілюзія реальна» (А. Камю), ініціювали дискусію щодо свободи внутрішньої і зовнішньої, духовної і соціальної, порушили питання про абсолютну та відносну міри свободи.

Так, Е. Фромм розумів свободу, як здатність робити вибір на основі глибокого усвідомлення всіх аспектів ситуації вибору, а також пов’язував свободу зі спонтанною активністю людини. Спонтанність, за Е. Фроммом, – це єдиний спосіб для людини проявити власну сутність, тобто бути вільною.

Г. Оллпорт, так як і багато інших дослідників, співвідносив свободу із проблемою вибору, а також з наявністю множинних можливостей поведінки. Чим більше варіантів поведінки має людина, тим більше в неї ступенів свободи. «У цьому сенсі широко освічена людина має більше свободи за людину вузько підготовлену. Односпрямований розум ніяк не може зрозуміти, що у правди багато шляхів» [8, С. 208]. Отже, з погляду вченого можна зробити висновок, що за певних умов індивід може мати більшу свободу. До таких умов Г. Оллпорт відносить саморозуміння (адекватний образ Я та раціональну оцінку своєї поведінки) і знання.

На думку В. Франкла, свобода виявляється в «здатності людини відокремлюватися від самої себе», «вставати над собою». За його словами, свобода виражається у впертості духу, що дозволяє люди-

ні утвердити себе у своїй людяності всупереч заданості тілесними процесами і соціальними умовами. Тобто, людська свобода існує по відношенню до трьох речей – потягів (людина здатна сказати «ні» своїм потягам), спадковості (ставлячись до неї як до матеріалу, людський дух може будувати з неї, що йому необхідно) і середовища (людина може зайняти стосовно обставин певну позицію) [16]. В. Франкл також зазначає, що людині важливо усвідомлювати свою свободу, що становить основу її цінностей та переконань.

У концепціях Р. Мейя свобода постає як внутрішній стан або смислове переживання. Так, як і В.Франкл, Р. Мей підкреслював значення усвідомлення людиною себе вільною. Розкриваючи це положення, він наводить факти, пов'язані з перебуванням людей в умовах крайньої об'єктивної несвободи (ув'язнення або концтабори): при збереженні «усвідомлення свободи» люди абстрагувалися від того, що відбувалося і це приводило до збереження себе і до зростання особистісної свободи [7]. У зв'язку з цим, Р. Мей дійшов висновку, що перешкоди, з якими зустрічається людина у своєму щоденному існуванні, є обов'язковою умовою досягнення особистісної свободи [7].

Розглядаючи проблему свободи у вітчизняній психології простежуються погляди, близькі до її розуміння В. Франклом та Р. Мейем. Так, С. Рубінштейн розуміє свободу не як звільнення від усього, а як свободу стосовно конкретних умов, наявного буття, актуальної ситуації [13].

На думку Д. Леонт'єва, свобода є усвідомленою активністю, опосередкованою ціннісним «заради чого» та керованою самим суб'єктом. Люди можуть бути внутрішньо невільними, коли не розуміють діючих на них зовнішніх та внутрішніх сил, мають нерозвинені сенсожиттєві орієнтації [5].

Автор оригінальної моделі вільного суб'єкта В. Лефевр під свободою розуміє здатність суб'єкта чинити, виходячи з власної інтенції на основі уявлень про «добро» і «зло» [6, С. 41].

Як бачимо, дослідники свободи пов'язували її із духовністю, моральністю, цінностями та неодноразово ставили питання про її межі.

Дійсно, якщо ми ближче розглянемо і проаналізуємо реальність, то зможемо констатувати: не я вирішував, щоб прийти на світ; не я давав самому собі ім'я; я не міг самому собі вибирати ні батьків, ні сім'ю, ні країну, ні народ, ані епоху часу, в яку народився.

Як пише М.Шабанова, у кожній суспільній системі є свої «обмежувачі свободи», тобто «те, що зменшує рівень свободи соціального суб'єкта відносно деякого стану» [19, С.125]. Поява цих «обмежувачів» – закономірна, оскільки суспільство, яке б у тій чи іншій мірі не обмежувало свободу своїх членів, важко уявити. Соціальний «світ без обмежень... був би повністю хаотичним» – зауважував Р.Ешбі [21, С. 187].

На нашу думку, ці «обмежувачі свободи» є закономірними і для нашого внутрішнього світу, який структурується нашою свідомістю і тим самим набуває деякої форми (тобто має рамки). Якщо людина втрачає свідомість, то забираються ці «рамки» і настає хаос.

Все це ще раз свідчить про те, що свобода все ж таки є відносною і повинні бути деякі «обмежувачі», рамки свободи.

Існує думка, що будь-яка релігія, в тому числі і християнство, сприяє розвитку в людині рабської психології, тобто обмежує свободу особистості і зупиняє її розвиток; питання ж «свободи особистості» автоматично ставиться під сумнів. Особливо така точка зору домінує на пострадянському просторі.

На нашу думку, до такого висновку призводить поверхневе розуміння християнства. Ось, приміром, думка, висловлена кандидатом філософських наук Ю. Пономарьовим: «Відповідальність передбачає свободу. Православ'я, як і християнство взагалі, будується за принципом ієрархічної підпорядкованості, де не існує особистої відповідальності, бо не існує і особистої свободи, натомість є дисциплінарний обов'язок послуху» [11, С.236]. Щодо ієрархії, Ю. Пономарьов не помиляється. Для християнського світогляду дійсно характерний принцип ієрархічності (приміром, Творець понад творіння, Небесне понад земне і т.д.), але чи справедливими є його звинувачення щодо відсутності у християнстві духу свободи?

Свобода, в найзагальнішому своєму визначенні, часто трактується як звільнення від чогось, що розглядається як перешкода для свободи. Однак, як показує досвід, людині недостатньо лише того, щоб щось прибрати або ліквідувати, аби відчутти себе вільною. У християнстві ж ідея «звільнення» переводиться у внутрішній, духовно-моральний план: душа людини звільняється від диктату старозаповітного Закону, й перед нею відкривається можливість вільного вибору. Впродовж тисячоліть історії християнства свобода утверджується як один з найглибших внутрішніх вимірів існування людини, людського «Я».

Звісно ж, свобода у християнстві розуміється, насамперед, у сотеріологічному вимірі (спасіння душі): своєю жертвою Христос визволяє людей від первородного гріха, дає силу боротися проти гріхів цього світу і, врешті-решт, дарує шанс на свободу бути самим собою – свободу бути синами Божими.

У християнстві людина є образом Божим, вона – носій свободи в світі природи. Людина – не тільки земля, але і дух. «Де Дух Господній, там свобода» (2 Кор. 3, 17). Людина постає образом Божим як онтологічна сутність, вільна від простору, часу і природної необхідності. В Новому Заповіті сказано: «Пізнаєте істину, і істина визволить вас» (Ів. 8, 32).

Справді, особистість відрізняється від власної природи, перевершує її. Особистість, включаючи біологічне (природу), соціальне (культуру) та індивідуальне, водночас належить до іншої категорії. Вона передбачає наявність таких здібностей, як свободна воля, визначення мети, вибір мотивів, почуття моральності, розум, творча спрямованість у їх проявах, жертвна любов тощо.

Такої думки притримуються і деякі сучасні вітчизняні психологи, такі як О.Ф. Бондаренко, М.В. Савчин, Л.Ф. Щербина та ін. Так, Л.Ф. Щербина зазначає, що у контексті християнського персоналізму (напряму вітчизняної психологічної допомоги) людина уцілому, а не як частина чогось іншого (природи, суспільства тощо) завжди є особистістю. Як таке неподільне ціле, особистість не підкоряється ніяким законам: ні законам природи (їм підкоряється організм), ні законам соціуму (їм підкоряється «соціальний індивід» – соціальні ролі та правила). Людина як особистість вільна від усіх законів і залежить лише від себе самої. У християнському персоналізмі абсолютна основа (духовний центр) – це безсмертна особистісна основа. Одночасно вона є індивідуальним втіленням Абсолютної Особистості, яке ніколи не може бути досягнуте повністю, хоча й мислиться й переживається людиною [20].

Однак, сучасна людина, відмовившись від особистого спілкування з Богом, обмежується автономністю та самодостатністю власної природи. В контексті християнської психології – це відмова людини бути такою, якою вона є насправді – образом Божим. Це не просто заперечення соціальної категорії «альтруїзму», а свідчення замкненості людини в її біологічній та психологічній індивідуальності, що є способом протиприродного існування, який спотворює її екзистенційну істину та природну цілісність.

Отже, у контексті християнської психології свобода розуміється не як душевно-тілесний, а як духовно-моральний стан людини. Свобода людської особистості – це здатність людини до духовного та морального вдосконалення, а духовний розвиток особистості і є розвиток її свободи. Стати вільним – значить звільнитися від гріховних помислів і пристрастей.

У психології релігії достатньо обґрунтованим є твердження про те, що у людини є вроджене прагнення до саморозповсюдження (самотрансценденції) за межі своїх можливостей і знання. Людина часто потрапляє в ситуації, в яких усвідомлює, що їй не вистачає ні знань, ні сили, ні можливостей для реалізації поставлених завдань. Тоді потрібен хтось, достатньо схожий, щоб її зрозуміти, і достатньо всемогутній, щоб виконати те, що їй не під силу. Безумовно, у християнстві, як і в багатьох інших релігіях, це все може Бог. Тому, в Бозі, через віру, людина звільняється від внутрішніх обмежень і може здійснитися повністю і як індивідуальність, і як член суспільства, і досягнути самореалізації, бо, як сказав Ісус: «для всіх є місце в домі Божому».

Свобода особистості у християнстві – це вибір не я так хочу, а нехай буде воля Твоя (Мф. 6, 10). Людина, усвідомлюючи своє життя як служіння, стає вільною в істинному значенні цього слова, робиться відкритою для свого духовного розвитку, для розкриття у собі образу Божого, для особистісного становлення. Це є відмова від свавілля, виявлена у добровільному несенні свого хреста. Усвідомлення свого життя як несіння хреста, розуміння і прийняття свого хреста й означає духовне становлення особистості людини. Для християнина хрест – духовне зцілення від гріха, засіб спасіння. І навпаки, відмова від свого хреста веде людину до найбільшої трагедії її життя.

Поняття свободи в контексті християнської психології є невід'ємним від поняття любові. Для християнства характерне поняття свободи як свободи-в-любові. Щоб визволити людей з-під влади гріха, люблячий Бог-Отець жертвує Своїм Єдинородним Сином, люди натомість повинні використовувати даровану їм свободу у душі любові – любові до Бога та ближнього. Стверджуючи верховенство любові («Улюблені, любім один одного, бо від Бога любов, і кожен, хто любить, родився від Бога та відає Бога! Хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є любов!» (1 Івана 4:7,8), християнство стверджує і свободу особистості. Люблячий любить саме

тому, що хоче, а не змушений. Будь-яке примушування (у тому числі і психологічне) не здатне викликати у відповідь любові. Отже, свобода без любові, так як і любов без свободи – неможливі.

Іншою сутнісною характеристикою особистісної свободи у християнстві є відповідальність. Людина часто не бажає виконувати заповіді та намагається перекласти відповідальність за наслідки своєї поведінки на когось іншого, наприклад, на Бога (ми грішні не тому, що грішимо, а грішимо, тому що грішні). У цьому випадку людина не може відповідати за вчинки, тому що вони не є її ініціативою. Від тих, хто знаходиться в рабстві, несправедливо очікувати відповідальності. Отже, відповідальними можуть бути лише вільні. І оскільки Бог говорить про відповідальність, то тим самим стверджує і нашу свободу.

Узагальнена характеристика особистісної свободи подана у табл. 1.

Таблиця 1
Розуміння особистісної свободи в різних напрямках та підходах

Особистісна свобода у філософії	Особистісна свобода в класичній психології	Особистісна свобода у християнській психології
Воля, вибір	Позитивний образ людини	Звільнення від зовнішньої причинності та гріха
Стан людини	Вибір	Духовно-моральний стан
Відповідальність	Утвердження своєї людяності	Вибір
Духовність	Активність, опосередкована цінністю	Відповідальність
		Свобода-в-любві
Умови розвитку особистісної свободи		
Знання, мораль, духовність	Знання, цінності, усвідомлення власної свободи	Знання істини, усвідомлення себе синами Божими

Як видно з таблиці 1, розуміння особистісної свободи в контексті християнської психології аж ніяк не суперечить її розумінню в інших підходах, а лиш змістово доповнює його.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що тільки християнство змогло породити ідею незаперечних прав людської особис-

тості. Це права людини як образу і подоби Божої, як онтологічно вільної неповторної істоти. Образ Божий у людині зберігається саме через дар свободи, адже тотожний особистісній моделі існування, яка полягає у здатності стверджувати або відкидати істинне життя в любові. Як було обґрунтовано вище, необхідною умовою розвитку особистісної свободи є її усвідомленість. Неусвідомлена свобода, яка не має у своїй основі розуміння порядку речей і добровільного підпорядкування цьому порядку, насправді є основним проявом рабства. Повноцінна в моральному відношенні свобода передбачає свідоме ставлення людської суб'єктивності до власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським смислам і цінностям, нормам універсального спілкування. Освоєння зовнішньої реальності й моральний контроль над самим собою постають двома рівною мірою важливими моментами справжньої людської свободи.

Основна складність психологічного аналізу свободи полягає в тому, що не визначено її місце серед інших категорій психології [17, С. 105]. Крім того, в більшості підходах свобода постає певною функціональною характеристикою, що визначає механізм функціонування психічної активності людини, а не її змістові особливості. Тому, перспективою подальших розвідок у цьому напрямі буде визначення її змістових характеристик, враховуючи погляди на її природу християнсько-зорієнтованого підходу.

Список використаної літератури та джерел:

1. Августин Аврелий. О свободном выборе / Аврелий Августин // Человек. Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. – М., 1991.

2. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие / Г.А. Балл // Психология в радиогуманистической перспективе: избр. работы. – Киев: Изд-во «Основа», 2006. – 408 с. – С. 257 – 278.

3. Бердяев Н.А. Философия свободы / Н.А. Бердяев // Смысл творчества. – М., 1989.

4. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д.А. Леонтьев // Психол.журнал. – 2000. – Т. 21. – № 1. – С. 14 – 25.

5. Леонтьев Д.А. Внутренний мир личности / Д.А. Леонтьев // Психология личности в трудах отечественных психологов; сост. Куликов Л.В. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – С. 372 – 377.

6. Лефевр В.А. Космический субъект / В.А. Лефевр. – М.: ИП РАН; Ин-кварти, 1996. – 221 с.
7. Мей Р. Новый взгляд на свободу и ответственность / Р. Мэй; пер. А. Лызлова; под ред. Д. Леонтьева // Экзистенциальная традиция в философии, психологии, психотерапии. – 2005. – № 2 (7). – С. 52 – 65.
8. Оллпорт Г. Становление: основные положения психологии личности / Г. Оллпорт // Оллпорт Г. Становление личности: избр.тр. – М.: Смысл, 2002. – С. 166 – 216.
9. Платон. Сочинения в 3-х томах / Платон. – М., 1971. – Т.3, Ч.1.
10. Подолянюк Л.А. Свобода особистості як форма її самореалізації (історико-філософський аспект) / Л.А. Подолянюк. – Автореф.дис...к. філос.н. – К., 2002.
11. Пономарьов Ю.Ю. Метаморфози релігійної свідомості сучасної студентської молоді / Ю.Ю. Пономарьов // Актуальні проблеми релігієзнавства / Збірник наукових статей і матеріалів учасників Всеукраїнської наукової конференції імені академіка Володимира Олександровича Пашенка (20 жовтня 2011 року). – Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2011.
12. Рохман Б.М. Онтологічна модель свободи / Б.М. Рохман // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Вип. VIII. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 76 – 84.
13. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн // Бытие и сознание. Человек и мир. – СПб.: Изд-во Питер-Юг, 2003. – С.281 – 426.
14. Свежавски С. Святой Фома, прочитанный заново / С. Свежавски // Символ. – Париж, 1995. – № 33.
15. Франк С. Грех и свобода. Реальность и человек. Метафизика человеческого бытия / С. Франк. – М.: Канон, 1994. – 245 с.
16. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник: пер. с англ. и нем. / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
17. Чернобровкіна В.А. Психологія особистісної свободи: монографія / Віра Андріївна Чернобровкіна; Держ.закл. «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 488с.
18. Черняева С.А. Развитие личности и психологическая помощь в свете христианского мировоззрения: Монография. – СПб: Речь, СПбАП-ПО, 2007. – 192 с.
19. Шабанова М. Социология свободы: трансформирующееся общество / М. Шабанова / Отв. ред. Т.И. Заславская. – М.: Московский общественный научный фонд, 2000.- 315с.
20. Щербина Л.Ф. Персоналізм як основа вітчизняної традиції психологічної допомоги [Електронний ресурс] / Л.Ф. Щербина: Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/931/94/>
21. Эшби У.Р. Введение в кибернетику / У.Р. Эшби / Пер. с англ. / Под ред. Успенского.-М.: Изд-во Иностран. литературы, 1959. – 432с.